

АКТУЕЛНО

УДК: 659.4:321.01
Примљено: 7. септембра 2010.
Прихваћено: 25. новембра 2010.
Прегледни рад

Српска политичка мисао
број 3/2010.
год. 17. vol. 30.
стр. 207-236.

Драган Суботић

Институт за политичке студије, Београд

КОРПОРАТИВНИ ОДНОСИ С ЈАВНОШЋУ У ИНСТИТУЦИЈАМА (НЕО) ЛИБЕРАЛНЕ И СОЦИЈАЛНЕ ДРЖАВЕ

Сажетак

Аутор пише о корпоративним односима с јавношћу у институцијама (нео)либералне и социјалне државе, с посебним освртом на појам, структуру и функције теоријско-методолошког приступа, на пример, у радовима Јиргена Хабермаса, Лукмана и других релевантних аутора. У дилеми (нео)либерална и социјална држава – приклања се моделу социјалне државе благостања, имајући у виду све позитивно-негативне последице овог модела. Анализирајући модел корпоративних односа с јавношћу, аутор показује да је он у суштини сагласности с концептом (нео)либералне државе, поготову идејама Милтона Фридмана и осталих заговорника монетаристичке школе у пословној економији, политици и шире у друштву. Корпоративни односи с јавношћу јесу социо-економски и политички индикатор могућег модела савремене државе у 21. веку, која у условима глобализације светског права, привреде и политике, ипак, ће се заснивати на иновацијама, знању, комуникацијама, односно, информатичком друштву. Стога, корпоративни односи с јавношћу у институцијама државе су показатељ социјалног, политичког и економског карактера једног друштва, поготову оних у транзицији.

Кључне речи: Корпоративни односи с јавношћу, држава, (нео)либерална држава, социјална држава, политика...

1. ТЕОРИЈСКИ ОКВИРИ КОРПОРАТИВНИХ ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ – ТЕМЕЉНИ ПОЈМОВИ

Социјална држава у савременом значењу представља „државни пројекат“ међусобно повезаних државних институција, правних правила, политичких одлука и друштвених поступака којима се фаворизује, штити и унапређује животни стандард највећег броја становника државе, и то како становништва које живи од прихода које потиче из радног односа тако и оних појединаца и група (инвалида и других) који нису у могућности да самостално задовоље своје потребе због чега би стандард њиховог живота могао да падне испод егзистенцијалног минимума. Те институционално-нормативне мере и социјално-политичка понашања обухватају четири велика подручја: прво, социјалну политику или (прецизније речено) „оријентисану економску политику“; друго, обавезно социјално осигурање; треће, интервенцију у индивидуалним случајевима (социјална помоћ); и четврто, интервенцију у ванредним или кризним ситуацијама. Треба нагласити да комплексна реализација мера социјалне политике није само ствар централних и искључиво државних органа и институција него и локалних и самоуправних тела и установа и невладиних организација (Врбан 2003:203 и даље).¹⁾

Појам „државе благостања“ (енг. *welfare state*, нем. *der Wohlfahrtsstaat* фр. *Etat-providence*, шп. *estado del bienestar*, порт. *Estado de Bem-Estar-Social*) веома често се користи у савременој социјалној теорији као синоним за „социјалну државу“. Понекад се уместо израза „држава благостања“ користи синтаagma друштво обиља (*affluent society*). Израз држава благостања први је употребио Вилијам Темпл (*William Temple*, надбискуп из Кантерберија који је пре добијања овог високог црквеног чина важио за истакнутог члана Фабијанског друштва) у значењу који је концепт државе благостања (*Welfare State*) супротставио концепту државе моћи (*Power State*).²⁾ Појам „држава благостања“ уведен је „1941. године у енглеско језичко подручје када је надбискуп Темпл (*Templ*) Британију први пут поистоветио са државом благостања (енгл. *Welfare State*), поредећи је са фашистичком Немачком као „државом рата“ (енгл. *warfare state*). В. Бевериџов (*W. Beveridge*) извештај из

1) Радивој Степанов, *Увод у политику и политички систем*, Нови Сад, 2008. стр. 219-229.

2) Исто, стр. 220.

1942. године оснажио је појам држава благостања увођењем одговорности државе за индивидуално благостање „од колевке па до гроба“. Појам држава благостања истовремено се односи и на: а) циљеве (одговорност државе за благостање) и б) средства (институције и пракса које се користе). Бригс (D. A. Briggs, „The Njelfare State in Historical Perspective“, Archives europeennes de Sociologie, бр./2, 1961) описује државу благостања на следећи начин: „Држава благостања је држава у којој се организована власт користи за модификовање тржишних снага барем у три правца: прво, гарантовање појединцима и породицама минималног дохотка независно од тржишне вредности њихове својине; друго, сужавање граница несигурности појединаца и породица у случају одређених невоља; треће, осигуравање свим грађанима без обзира на њихов статус или класу најбољих могућих стандарда у пружању договорених социјалних услуга“.³⁾

Формулацију „социјално-правне државе“ желело се ставити до знања да се правни и социјални моменти морају повезати и да, тек, заједно чине целину, јер правна држава обезбеђује појединцу слободу, а социјална држава укупну добробит. Основне вредности које штити правна држава јесу живот, слобода и својина, док основне вредности на којима почива социјална држава јесу потенцијалног сигурност, пуна запосленост и осигурање радне снаге социјално угрожених слојева. Смисао правности састоји се у заштити друштва и појединца од државе, а смисао социјалности, напротив чини заштиту друштва посредством државе. Циљ социјалне државе је да омогући стварање једног умерено праведног поретка који би неутралисао класне борбе и све неизвесности које оне собом носе и доносе.⁴⁾

Реалне основе државе благостања или „друштва обиља“ валао би тражити у неким најразвијенијим земљама Запада у време капиталистичке привредне експанзије после Другог светског рата. У некој врсти државе благостања су, у прошлом веку, неки конзер-

3) У послератном периоду држава благостања са кејнзијанском политиком динамизирања тражење и одржавање пуне запослености доживљава драматичан успон. У Британији социјални издаци од четири одсто (1910) ДБП расту на 29 одсто (1975). У вим земљама ОЕЦД учешће социјалних издатака прелази 50 одсто укупних јавних издатака крајем 70-тих година. Еластичност стопа раста појединих социјалних издатака у односу на ДБП далеко је изнад један: за све земље ОЕЦД за здравство она до краја 70-тих година износи 1,75%, дохотке 1,42%, образовање 1,38%. Од 70-тих година неолибералистичка економска политика угрожава разуђене социјалне програме, условљавајући, посебно у Британији, смањивање буџетских средстава, покретање програма приватизације и потпуно укидање свих врста субвенција овим секторима. Економско-пословна енциклопедија, Београд, 2003, стр. 253.

4) Др Здравко Жеж, *Принципи демократске правне државе*, Бачки Петровац, 2004, стр. 35.

вативни политичари (Бизмарк) и социолози (Макс Вебер) видели једино средство за обуздавање социјалистичког покрета (Бизмарк), односно осигурање међународног положаја националне државе, а не стварне људске среће (Вебер). Отуд није нимало чудно да се овде мешају идеолошки и реални појмови.⁵⁾

Социолошко тумачење држава благостања инсистира на томе да представља облик организације „савремених капиталистичких друштава који има три карактеристична обележја: (1) мешовиту привреду, засновану на кејнзијанској политици; (2) плуралистичку (масовну) демократију и (3) високо развијен систем социјалне сигурности. Политичка организација је заснована на партијској, парламентарној демократији (прецизније, демократији масовних партија), плуралистичкој и у том смислу што омогућује формирање бројних интересних група и група за притисак, који у мањој или већој мери коригују партијски систем. Посебан печат политичком систему државе благостања дају и мање или више присутни елементи корпоратизма у његовој „нео“, тј. демократској или либералној варијанти. Корпоративна држава је социјално-политичка замисао о сталешком државном и друштвеном поретку који се темељи на организацији занимања (фр. *corporation* – друштво, staleж, цех). Друштвене групе, као делови државе, образују се према професионалном, а не према класном или политичком критеријуму. Корпоратизам види у средњовековној сталешкој држави идеал хармоничне сарадње свих организованих друштвених снага у којем не постоје класни сукоби. Радници и послодавци удружени су у струковним удружењима, тј. корпорацијама. Израз корпоративна држава најпре је означавао суштински елемент државног уређења који је у Европи постојао од средњег века до Француске револуције. За корпоративну државу су се залагали конзервативни и католички кругови који су се борили против либерализма. Осим ове употребе, израз корпоративна држава коришћен је за прикривање борбе против парламентаризма, либерализма и социјализма.⁶⁾

Теоријске концепције „државе благостања“ имају два интелектуална извора. Прво, то су идеје демократског социјализма, европске социјалдемократије, особито „Фабијеваца“, тог мозга Лабуристичке (радничке) партије Енглеске. Њихово полазиште је у оспоравању централне идеје економског либерализма и уверењу да тржиште препуштено стихији неизбежно води у све дубљу кризу. Излаз, опоравак и нов развој економског живота могућ

5) Исто, стр. 35-37.

6) *Социолошки речник*, Београд, 2007, стр. 67.

је само интервенцијом заједнице, државе. Другу не мање снажну идеју водиљу представљају тежње за већом социјалном правдом и једнакошћу, извесном мером социјалног благостања свих социјалних слојева. Без тога није могуће здраво друштво, стварна слобода, социјални мир и стабилна демократија. За „Фабијевце“ држава је наткласна организација која испуњава потребе целог друштва.

Као наткласна организација, држава је требало да обезбеди праведну расподелу и социјалну правду, док код другог коаутора „држава благостања“ налазимо у „интелектуалној елити владајуће класе, њеној великој побуни против Смитове „невидљиве руке тржишта“. На челу интелектуалног преврата је славни економиста лорд Кејнз. Он одбацује становиште либерализма да ће тржиште само од себе поново успоставити равнотежу на дуги рок, чувеним одговором: „на дуги рок сви ми ћемо бити мртви“. Основни Кејнзов закључак, дат у виду завршних напомена о социјалној филозофији, јесте следећи: „Упадљиви недостаци економике друштва у коме живимо јесу: његов неуспех да обезбеди пуну запосленост и његова произвољна и неправедна расподела богатства и дохотка“.⁷⁾ Капиталистово право на профит према томе заснива се на праву својине. Коначна сврха корпорације је стварање профита, а средство за то је производња добара која се могу продати, што подразумева ангажовање рада који се мора платити, директно, у самој производњи, и индиректно, кроз куповину репроматеријала који је већ произведен и где је рад потреба за ту производњу примарно већ плаћен. Ако је главни циљ корпорације што већи профит онда и главна обавеза оних који руководе фирмом, менаџера, проистиче одатле, и они су одговорни првенствено власницима фирме, њеним деоничарима. Њихове дивиденде су превасходна обавеза менаџера.

Ово становиште се често повезује с Милтоном Фридманом, америчким економистом и нобеловцем како је изражено у његовом класичном делу Слобода и капитализам. Слобода је услов капитализма, али такође само капитализам одговара захтеву слободе: не само да слободни и добровољни уговорни економски аранжмани максимализују укупно богатство, него и обрнуто, економска слобода је предуслов политичке слободе. Постојање слободног тржишта искључује политичке одлуке које ограничавају слободу, јер се на тржишту сваки потрошач појављује као аутономни суверен који коначно одлучује, шта хоће да купи и коју је цену вољан да плати. У слободном тржишту потрошач је у својој тражњи потпуно аутономан. Економске трансакције се и дешавају само онда када

7) Исто, стр. 267.

има неке тражње, и свако најбоље зна шта му треба и шта хоће.⁸⁾ Држава благостања посматрана са становишта политике представља необично једињење либералне (парламентарне) демократије и социјалне државе.

Њени темељи се полажу практичним потезима социјалдемократске владе у Шведској, њу дилом Рузвелта, и великим реформама лабуристичке владе у Енглеској. Њихов смисао и циљеви рељефно ће изложити Рузвелт у својој „Инаугуралној адреси 1937“. – у којој се социјална сигурност сматра битном за „право на тражење среже“. „Ми смо одбили да проблеме нашег заједничког благостања (welfare) препустимо да их решавају ветрови случаја или хурикани рушења“.⁹⁾

Осврнућемо се и на значење појма – корпоративизам. Најчешће се, сматра др Слободанка Недовић, комбинују обе врсте објашњења па се корпоративизам тумачи као одговор на захтеве обезбеђења стабилних услова капиталистичке економије и њеног раста (акумулација), као и повећања управљачке ефикасности државе и смиривања друштвених напетости и сукоба (легитимација).¹⁰⁾ Између корпоративне организације и државе благостања постоји симетрија утолико што настају као последица истих функционалних захтева репродукције капитала у новој фази развоја и што имају исту улогу у интеграцији радника у капиталистички систем. Утолико се може закључити да је и класна борба која је имала значајног утицаја на развијање институција државе благостања (пре свега, у домену социјалне политике) одиграла значајну улогу у формирању корпоративног политичког система, који и поред свих својих већ поменутих негативних последица по „ствар“ радничке класе, представља несумњив помак у правцу институционализације нарасле моћи радништва. Оно што је карактеристично за шведски систем, наводи др Вучина Васовић, јесте одређена варијанта корпоративизма. Под корпоративизмом треба разумети мање или више институционализовани процес споразумевања или договарања између државе, послодаваца и синдиката, који могу да претходе парламентарном одлучивању о датим проблемима, или могу да теку паралелно са одлучивањем у Парламенту. Овај вид корпорати-

8) Др Јован Бабић, „Друштвена одговорност корпорације“, *Социолошки преглед*, бр. 2/2007, стр. 448-449.

9) М. Печулић, В. Милић, З. Видаковић, *Критичка теорија савременог друштва*, Београд, 1991, стр. 267.

10) Слободанка Недовић, *Држава благостања: идеје и политика*, Београд, 2005, стр. 202-206.

визма треба разликовати од фашистичког корпоративизма који је познати из праксе Мусололинијеве Италије или Франкове Шпаније.

Треба ипак рећи да и поред поменуте дистанце према ауторитарном корпоративизму, наводи Васовић, није увек јасно шта се под корпоративношћу у овом другом смислу разуме. Овде се појам корпоративизма користи за означавање поретка у коме су синдикат или нека друга социјално-политичка формација инкорпорирани у процес одлучивања и имплементације одлука. Важна компонента највећег броја схватања корпоративизма је концепт партиципације тредјуниона у економском одлучивању. Могућност партиципације вероватно је већа уколико су обим консултација и споразумевања већи. Ванпарламентарно споразумевање тече, како је већ наглашено, великим делом у три равни или три вида: између владе и синдиката; између владе, синдиката и послодавца и између политичких партија.¹¹⁾

Трећи појам од значаја за истраживање јесте социјална правда која се најчешће изједначава с дистрибутивном правдом и односи се на расподелу користи и терета у читавом друштву, у смислу у којем они проистичу из најважнијих друштвених институција. Социјална правда се тиче питања као што су регулисање плата и профита (тамо где профит постоји), заштита права појединаца путем правног система, алокација станова, здравствених услуга, социјалних давања, могућности за стицање образовања и вештина, рекреацију и слично. Када је реч о „теретима“, социјална правда се не односи на казне (које су предмет легалне или законске правде), већ су за њу од значаја терети попут тешких послова, лоших услова становања и слично. С друге стране, из „користи“ се искључује моћ, јер се за расподелу моћи у друштву користе други појмови – нпр. демократија и власт. Но, социјална правда укључује и тако „неухватљиве“ користи као што су углед и самопоштовање, иако су овде истакнута првенствено материјална добра. Иако то није увек случај, заговорници идеје социјалне правде најчешће наступају с позиција егалитаризма. Таква оријентација је очигледна у радикалном принципу Луја Блана – „од свакога према способностима, свакоме према потребама“ – али и у ставовима мање радикалних социјалних реформатора. По правилу, једнака расподела се појављује као почетно начело, а све неједнакости је потребно оправдати (нпр. различитим потребама, неједнаким заслугама или, пак, ради општег добра). Можда најутицајније савремено схватање социјалне правде изнео је Џон Ролс (Теорија правде, 1972). Он сматра да сва друштвена примарна добра – слобода и могућности,

11) Др Вучина Васовић, *Савремене демократије*, Београд, 2007, стр. 269.

приход и богатство и основе самопоштовања – треба да буду једнако расподељена, осим када неједнака расподела неког или свих добара делује у прилог најмање фаворизованих. Ролсов рад је посебно занимљив јер представља вредан покушај да се помире захтеви индивидуализма и егалитаризма.¹²⁾ Идеја социјалне правде мора бити заснована на постулату „позитивне дужности заснованом на начелу: учини другима оно што желиш да теби учине, а не на начелу пасивне, негативне дужности засноване на социјалном nihilizmu индивидуе: не чини оно што не желиш теби да се чини. Само се добротворством и активном дужношћу може остварити социјална правда. Наш познати правни писац др Ж. Перић, говорио је да се у историји јављају три велика система правне регулације: *ius talionis* (право злочина), право хришћанског морала (не чинити другима зло) и право, односно дужност, чинити добро, које ће бити будућност права“.¹³⁾ Теорија социјалне државе покушава да елиминира слабости „либералне теорије и да премости очигледан раскорак између правно-апстрактне и реалне слободе. Она се темељи на очигледном сазнању да за већину грађана не постоје социјалне претпоставке за стварну реализацију основних права. Стога ова права и надаље остају само празне правне формуле са никаквим или минималним реалним садржајем“.¹⁴⁾ Принцип социјалне државе немачка правна теорија разуме у троструком смислу: 1) као бригу према социјално слабијим деловима становништва; 2) полазећи од тековина државе благостања у социјалном осигурању и другим подручјима покушава да гарантује, стабилизује и даље развија овај стандард и 3) све замисливо жељене представе о друштвеном развоју.¹⁵⁾ У Европској Социјалној Повељи (Стразбур, 1996) године утврђен је минимум од 30 основних социјалних права. У оквиру система Европске уније се размишља да се заштита социјалних права утврђених Социјалном повељом повери механизмима заштите утврђеним Конвенцијом за заштиту људских права и слобода (Европски суд за људска права). Значајан извор социјалних права су конвенције и препоруке МОП-а. Људска природна права се не могу остварити без реализације социјалних права.¹⁶⁾

12) *Социолошки речник*, Београд, 2007, стр. 529.

13) Др Чедомир Божић, *Право социјалне интеграције; Социјална држава; Индустриска демократија; Слобода рада*, Подгорица, 2004, стр. 15.

14) Исто, стр. 16.

15) Исто, стр. 17.

16) Исто, стр. 22.

2. ЦОН РОЛС И ТЕОРИЈА ПРАВДЕ (НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА PR) У КОРПОРАЦИЈАМА МОДЕРНОГ ДРУШТВА

Дело Дона Ролса Теорија правде написано је „с циљем да изложи концепцију правде која би могла бити основа за поправљање савременог друштва, које би у исто време почивало на неким цивилизацијским донетима (у каснијем ревидирању својих идеја прецизирао је да се односе на демократске и економски развијене земље). Он у својој теоријској концепцији настоји да помири неке ревидиране утилитаристичке идеје са модерним либералним, али и с социјалдемократским. Појава књиге, без обзира на намере писца, делује као једна програмска платформа за реформе. То је повећавало и интерес за ову теорију. Овакви покушаји нису нови, јер то представљају и идеје државе благостања на почетку и након Другог светског рата. А нешто слично је на почетку 19. века хтео и Џереми Бентам, који је заступао утилитаристичке идеје, а имао је и политички циљ да у оквирима либералне државе и правног система допринесе побољшању економског и политичког положаја ондашње радничке класе (која тада у Енглеској није имала право гласа). Имајући у виду оквир који смо овде задали овом разматрању, највише ће нас интересовати карактер начела од којих Ролс полази и до којих закључака и предлога долази и какве су импликације практичне политичке примене његове етичке теорије. Други низ идеја налазимо у контроверзној, али утицајној, књизи Роберта Нозика (Nozick, 1938-2002) Анархија, држава и утопија. Овај рад се сматра одговором на Ролсову Теорију правде.¹⁷⁾ На тај начин, два начела укључују три одвојене норме да би се регулисале институције праведног друштва: највећу могућу једнаку слободу, правичну једнакост прилика и давање првенства најсиромашњијима (начело разлике).¹⁸⁾

Дискусије о социјалној држави и дистрибутивној правди, посматрају се и у равни индивидуализма, минималне државе, цивилног друштва односно на постулатима неоплуралистичке теорије правде. Прецизније речено „средишње језгро савремених теорија правде концентрисано је око спора о оправдању савремене (социјалне) државе. Овај спор се открива као спор око дистрибутивне правде, дакле, једног скупа принципа који откривају односе правде, слободе и једнакости. Три су основне дискурзивне стратеги-

17) Гордана Вукадиновић, Радивој Степанов, *Теорија права 1*, Петроварадин, 2001, стр. 471-472.

18) Исто, стр. 485.

је које се концентришу око овога проблема: прву би означили као неолибералну, другу као неоплуралистичку, трећу, као социјалну теорију правде. Ове ће се три дискурзине стратегије демонстрирати на анализи радова Ј. Ролса, Р. Нозика (R. Nozick) и М. Валцера (M. Walzer). Основно теоријско језгро овог спора је следеће: опоненти социјалне државе (неолиберална стратегија) прихватају полазиште да је тржиште а не држава основни и једини инструмент за алокацију ресурса; то истовремено значи да су индивидуалне слободе очуване само онда ако нема било какве интервенције државе у алокацији и дистрибуцији ресурса који су на располагању. У оквиру ове конструкције сфера цивилног друштва паралелна је поретку „минималне државе“. Главни принципи око којих се обликује ова стратегија су принципи индивидуализма, минималне државе, цивилног друштва и негативне слободе. Насупрот овој теоријској школи, развијена је неоплуралистичка држава благостања. Ова стратегија почива на критици неконтролисаних тржишних утакмице, критици минималне концепције државе, ограничености концепције негативне слободе и на уважавању принципа једнакости као снажног корективног принципа либералне концепције правде.¹⁹⁾

Кључни концепти који „откривају Ролсово скретање од једне моралне ка једној политичко-филозофској концепцији правде су: политичка правда; 2) преклапајући консенсус; 3) јавни ум. да закључимо, сматрају Матић и Подунавац“, три су главна новума у теорији правде што их Ролс даје у Политичком либерализму: прво, идеја правде као правичности, као исходиште слободе комбинована је са идејом преклапајућег (прожимајућег) консенсуса који је усмерен на проблем стабилитета поретка; друга, разлика између једноставног и рационалног плурализма разрешена је идејом компрехензивних доктрина; треће, развијенија је схема политичког конструктивизма (процедурализма) и извођење правде из практичног разума (политичка правда)²⁰⁾.

Негативне параметре социјалне правде срећемо и у делу Фридриха фон Хајека који ову идеју интерпретира као тип расподеле који претендује да људима додељује расположива добра према стварним заслугама²¹⁾ односно, преузима модел либералног друштва као норму доброг социјалног уређења...“ где „нормативни

19) М. Матић, М. Подунавац, *Политички систем*, Београд, 1994, стр. 211.

20) Исто, стр. 213.

21) др Драган Лакићевић, „Модел социјалне правде у учењу Фридриха фон Хајека“, *Метод и политика*, Београд, 2003, стр. 197.

модел социјалног живота најбоље симболизира појам „слободног тржишта“, при томе се нема у виду уско економско значење овог термина, већ у његово когнитивно поље значења улази тржиште политичких пројеката, тржишта идеја, тржишта научних предлога, тржиште различитих вредности итд.²²⁾ Али, напомиње се и то да тржишни или либерални модел, бар како је скициран у Хајековим делима *The Constitution of Liberty*²³⁾ и *Law, Legislation and Liberty*, принципијелно може да послужи као узор правичне расподеле, односно као делотворно функционисање „комутитативне правде“. Он делује на основу општих и апстрактних правила која обавезују све учеснике да поступају у складу са скупом извесних трајно установљених принципа. Сама правила никада не одређују јединки шта треба да чини, већ јој остављају максималан простор слободе избора. Она пре свега обезбеђују да се јасно и прецизно одреди које појединачне ствари припадају некој особи. Тиме што је приватни домен заштићен од сваког арбитарног уплитања, стварају се неопходни услови да јединка спроводи властите вредности и сврхе. Ова правила уједно представљају гаранције да је приватно власништво индивидуе нешто неприкосновено, да га она може по властитој вољи употребљавати. Какву ће предност или штету предузетник извући из свог поседа није предмет ових правила.²⁴⁾

Не само са економске, већ и са „етичке тачке гледишта систем дистрибутивне правде је неправичан. Пре свега зато што су основни садржаји живота индивидуе најпре детерминисани нечијом арбитарном вољом. Ако је неко награђен према арбитарно успостављеној скали вредности, губи се смисао његове слободе. Јединка више не зна која је делатност заиста неопходна његовим суграђанима, немогуће је пронаћи јасни основ за разлику између нечијег успеха и неуспеха. Брише се разлика између добре и лоше процене, између талената и осредњости, између предузетничког ризика и опортунисти.²⁵⁾

Доследно спровођење идеала социјалне правде по правилу доводи до гломазне бирократске државне творевине на једној страни и осиромашеног и упропашћеног друштва на другој. Често се иза паролe о праведном друштву крије систем деспотске власти чија једина сврха постаје властити опстанак. У то име су све мере

22) Исто, стр. 200.

23) Код нас преведено као *Поредак слободе*, Глобус, Нови Сад, 1999 (Превод Илије Вујачића).

24) Исто, стр. 201.

25) Исто, стр. 208-209.

допуштене, од руинирања правде, до опште демагогије о солидарности и националним државним интересима.

Правна држава у либерализму ослања се на потпуно опречне принципе; деловање спонтаних тржишних процеса уз јаке гаранције државе да ће се одређена општа правила поштовати. У стварности се овај идеал често крши, али и уз све злоупотребе систем стабилни принципа надживљава хирове појединаца и група. У том смислу либерална утопија има круцијалну предност над конкурентским моделима: њени идеали су великој мери спроводљиви и резултати су у основи сагласни са почетним премисама. То јој даје виталност, а људима осећање стабилности и просперитета.²⁶⁾

За шири, теоријски контекст (пост)модерне, важна су и нека новија тумачења Ролсове теорије правде, на пример, из пера мр Вељка Дубљевића који истиче да Хабермас наглашава да се проблем „песимистичке друштвене теорије модерне и кризе критичке теорије налази у једностраној концепцији рационалности, која рационалност своди на инструменталну рационалност, и тиме промашује културну димензију модернизације или перспективу животног света у друштвеној диференцијацији. Другим речима, ако се рационалним сматрају само циљно-рационални системски императиви, и занемарује комуникативна рационалност животног света, идеје еманципације, једнакости и солидарности се изокрећу у сопствене супротности. Исто тако, критичка теорија мора проћи „језички обрт“ и ново утемељење у виду теорије дискурса. Рационалност било којег питања се више не може утврдити путем консензуса малог броја експерата, већ је садржана унутар услова дискурса у формалним карактеристикама процеса на основу којег учесници заузимају тачку гледишта објективности и непристрасности. Било која тврдња која полаже право на ваљаност мора бити у могућности да прође тест јавног оправдања, односно јавне употребе ума. Не сме се изгубити из вида да Хабермас разликује више димензија ума или рационалности. Он инсистира на томе да се рационално не сме сводити на инструменталну рационалност (системску рационалност или функционалистички ум) већ увек мора значити пуну концепцију ума, која уважава разликовање између инструменталне и комуникативне рационалности, теоријске (конгнитивне), практичке (нормативне) и појетичке (евалуативне), употребе и додатних аспеката унутар ових сфера.“²⁷⁾

26) Исто, стр. 209-210.

27) Вељко Дубљевић: “Филозофија права Јигрена Хабермаса“, *Правни живот*, бр. 4/2009, стр. 598-599.

Његова мулти димензионална концепција рационалности се испољава у препознавању различитих форми сазнајне ваљаности: у истинитосним тврдњама о чулном свету или спољашњој природи, тврдњама исправности о начину опхођења који дугујемо једни другима као особама у друштвеном свету, тврдњама аутентичности о унутрашњем свету, те о добром и смисленом животу у смислу обичајности, и техничко-прагматичким тврдњама о пригодним средствима за различите циљеве у смислу ефикасности и користи. За разлику од позитивистичке фиксације на истинитосне тврдње у дискурсу, Хабермас не искључује из сфере умнога питања правде, укуса или истинског представљања самог себе. Он сматра да су већ три Кантове критике реакција на осамостаљивање различитих склопова рационалности, и раздвајање аргументационих форми специјализованих за објективирајућу спознају, морално-практичке увиде, и естетско суђење.²⁸⁾

Хабермас своју критику Ролсове политичке филозофије започиње „признањем да његова „Теорија правде“ означава прекретницу у историји практичке филозофије, јер дуго потискивана морална питања уздиже до дигнитета озбиљних филозофских истраживања. Као и Кант, Ролс допушта рационални одговор на фундаментално питање моралности, те иако не подржава претпоставке трансцендентално-филозофског залеђа, нуди интерсубјективистичку верзију кантовског принципа аутономије. За Ролса аутономија представља поштовање закона прихватљивих на основу јавне употребе ума“.²⁹⁾

Ролс се посветио формулисању „либералне теорије правде, као прихватљивије алтернативе утилитаризму. Наиме, у двадесетом веку доминантна етичка теорију западним демократским друштвима био је утилитаризам у различитим варијантама. За Ролса није проблематичан утилитаристички циљ највеће укупне среће, односно, највеће равнотеже укупног задовољства свих појединаца. Проблематичан је недостатак ограничења, односно могућност трговине животима и срећом неколицине зарад укупног скорa. За утилитаризам и сама правда представља само вид корисности и начин унапређења општег добра. Губитак слободе неких утилитаризам оправдава већим добром које ужива већина. За Ролса је неправедно да неко може бити предмет погађања, или средство за остваривање друштвених интереса и циљева. На Кантовом трагу,

28) Види: Хабермас, Јирген, *Постметафизичко мишљење – филозофски чланци*, Београдски круг, Београд, 2002; и Edgar, Andrew, *Habermas – The Key Concepts*, стр. 167.

29) Вељко Дубљевић: “Како тумачити Хабермасову критику Ролсове концепције правде“, *Правни живот*, бр 14, Београд, 2008, стр. 336.

Ролс захтева да се људско биће третира као сврха, никако као пуко средство. Услед слабости утилитарног начина мишљења, Ролс афирмише уговорни начин мишљења. Своју теорију правде схвата као пример уговорне теорије.³⁰⁾

3. МОДЕЛИ СОЦИЈАЛНЕ ДРЖАВЕ И КОРПОРАТИВНИ ОДНОСИ С ЈАВНОШЋУ У ДРУШТВЕНО ОДГОВОРНОМ ПОСЛОВАЊУ

Поред појма социјалне правде, за корпоративне односе с јавношћу је важан и концепт предузећа као модерног привредног субјекта. Дакле, у европском континенталном систему предузеће се третира као „институција. У пословној политици предност се даје очувању његовог континуитета. Улога индивидуалног акционара је скоро без значаја а у пословање су уграђени и интереси тзв. stakeholders – запослених, државе, цивилног друштва. Унутар предузећа постоји нека врста партнерског односа између власника, управе и запослених. У англоамеричког систему предузеће се посматра као скуп уговора. Интереси акционара, shareholders, имају апсолутну преминацију над другим интересима. Не постоји склоност да се у пословној политици предузећа узимају у обзир други актери, тзв. stakeholders - држава и запослени. Последње две деценије бројни фактори су утицали да ова разлика скоро нестане, тачније, акционарски, shareholders капитализам је глобално преладао. Две највеће континенталне економије, Француска и Немачка, чији системи су, сваки на свој начин, били конституисани на принципима stakeholders капитализма, су под императивом глобалне компетитивности прилагодиле функционисање својих предузећа, али и читавог друштва, англоамеричком моделу, а из тога се изводи нови концепт предузећа усмерен ка бизнису и максимизацији профита, тако да је за Милтона Фридмана, искључива одговорност предузећа да повећа профит. „Бизнис бизниса је да прави бизнис, тј. профит, а не да буде социјално или политички одговоран“. Сличан став износи Андре Конт-Спонвил у књизи „Да ли је капитализам моралан?: Задатак предузећа није да шири симпатије, љубав или било која друга осећања, предузећа имају циљ и биланс. Профит је циљ. И ту је тачка“.³¹⁾

Ова концепција социјалне друштвене одговорности али и потпуније теоријско-економско образложење јер како сматра др

30) Вељко Дубљевић, “Примена Ролсових принципа правде кроз појмове рационално и разложно“, *Правни живот*, бр. 14, Београд, 2007, стр. 400-401.

31) Нав. према: др Драган Суботић, *Корпоративна пословна етика*, Београд, 2009. стр. 38.

Коста Јосифидис, послератни систем 'embedded liberalism' сводио се на уску везу међународног економског либерализма с америчким либерализмом (и европском социјалном демократијом), која се реализовала посредством кејнзијанске макроекономске политике и државе благостања. Социјални либерализам изведен је из европског континенталног концепта класичног либерализма, утемељеног првенствено на економском либерализму, уз немогућност пренебрегавања и социјалних и политичких импликација. Тржиште је, међутим, и у оквиру овог схватања неолиберализма, кључна институција модерних капиталистичких друштава, с обзиром да су играчи како домаће тако и међународне политике супстанцијално заинтересовани за примарно обезбеђење услова несметаног функционисања тржишта.³²⁾

Агресивна неолиберална хегемонија, промовисана од стране тржишних фундаменталиста (меркантности Милтона Фридмана) и практичних филозофија тачеризма и реганоизма, заправо је успостављена захваљујући мултидимензионалним кризним ситуацијама које је производила дотадашња политика државе као и начину функционисања појединих међународних институција (фискална криза државе, делимично урушавање социјалног партнерства или неокорпоративистичких аранжмана, порасту новог протекционизма путем нецаринских баријера, слом Бретонвудског система тј. Доларског стандарда).³³⁾

Исто тако, овај аутор наводи да се неолиберални супстрат позиционирао на четири кључна подручја (Сегну): 1. Смањивање баријера у међународној трговини и капиталским токовима; 2. Реформа националних финансија; 3. Промена карактера државне интервенције, и 4. Растућа улога приватног сектора и различите форме међусобних веза са јавним сектором.³⁴⁾

Иницијативе за јачање улоге ЕУ у политици социјалног укључивања и њеном институционализовању „инициране су услед евидентности грубе ерозије традиционалних ослонаца социјалне укључености (тј. смањења стопе запослености и транзиција послова у услужни сектор, као и промене породичних образаца, уз све мање ослањање на породицу уопште). Током 1990-тих година, дискурс о социјалном укључивању постао је доминантан, да би тематика борбе против сиромаштва и социјалне искључености данас

32) др Коста Јосифидис, „Држава благостања или благостање у држави: агонија vs агресија“, *Социјални капитал и друштвена интеракција*, Нови Сад, 2006, стр. 280-281.

33) Исто, стр. 281.

34) Исто, стр. 282.

представљала једну од најзначајнијих ставки европске социјалне агенде у готово свим државама чланицама ЕУ.

Формално, не постоји подела „социјалних задатака“ између Уније и држава чланица, иако Унија поставља заједничке циљеве који усмеравају националне социјалне политике и системе. Међутим, она не ствара механизме који ће ојачати финансијски основ држава благостања. Данас је основни инструмент дифузије социјалне политике ЕУ – Отворени метод координације (ОМК). Он је примарно намењен оријентисању политика држава чланица и усвајању заједничких акционих оквира за постизање заједничких циљева. На тај начин, омогућује се размена најбољих пракси и учење из искуства других, док се државама чланицама оставља простор за примену специфичних мера, сходно проблематици израженој у њима. Иако је његово увођење било мотивисано превазилажењем неких недостатака традиционално коришћених законских инструмената, не постоји јединствено становиште о његовој универзалној користи.³⁵⁾

Модел корпоративних односа с јавношћу формирају се у зависности од модела државе благостања, на пример, либерални модел државе благостања „(углавном англо-саксонске земље: Велика Британија, Ирска, САД, Канада, Аустралија и Нови Зеланд) се карактерише ниским нивоом декомодификације. Истичу се индивидуализам и слободе појединаца, који не могу бити ограничени делатностима државе, а приоритет се даје тржишту, као основном регулаторном механизму, мерилу и показатељу статуса појединаца. Иако и у оквиру овог модела постоје извесне варијације, у основи се прихвата став да се државним интервенцијама спутавају слободе грађана, и да оне више шкоде благостању, него што га подстичу. Узроци и природа социјалних проблема тумаче се позитивистички, сходно чему се сматра да пажњу и акције друштва треба усмерити ка промени појединаца, а само декларативно и друштва, и то на нижим нивоима.

Насупрот либералном моделу државе благостања, основ за остваривање надокнада у корпоративистичком моделу тиче се претходно уплаћиваних социјалних доприноса. Ниво накнада је висок и уопштено је условљен процентом претходне зараде, чиме се такође остварује задржавање корисниковог претходног статуса. Пошто су различити сегменти система социјалне сигурности углавном фундирани из засебних извора, иако подразумевају и обухватају и елемент солидарности, то је основни извор финансирања

35) Наталија Перишић, „Европски социјални модели“, *Социјална мисао*, 1/2008, стр. 120-121.

уплата обавезних доприноса, који се могу сматрати релативно високим. Истовремено, доминантност колективног социјалног осигурања подразумева ограничену егзистенцију приватних фондова осигурања. Стратификација у корпоративистичком моделу тежи одржавању традиционалних разлика на бази професионалног статуса и пола, које се према Еспинг-Андерсену, тичу разлика између запослених и незапослених, у првом реду: жена, инвалида, старих и омладине. У корпоративистичком моделу, због захтева синдиката да запослени имају високе зараде, могућности запошљавања за мање продуктивну радну снагу су мале. Степен демодификације разликује се код оних који су формално запослени у односу на оне који не раде. Будући да су социјалне накнаде доминантно засноване на претходном запослењу, тачније: висини остварених зарада и дужини запослења, групација незапослених има низак ниво демодификације, између осталог и због релативно ниских износа социјалне помоћи у земљама корпоративистичког модела.³⁶⁾

У политичком миљеу Србије у зависности од политичке идеологије политичких странака,³⁷⁾ ова проблематика се различито дефинише, вреднује и поима. Тако, др Тодор Куљић сматра да је „Брутална природа либерализма је крајем 20. века, изнова нормализована јер је глобализовани капитализам разорио друштвене везе (све се може купити) и увећао потенцијал насиља“³⁸⁾ мада постоје и другачија схватања која инсистирају на томе да једно „од најблиставијих достигнућа савремене европске историје је конституисање тзв. социјалне државе“.³⁹⁾

У том погледу се креирају и модели односа с јавношћу који представљају процес заинтересованости субјекта (организације или појединца) које служи да би утицало на јавно мњење. Имајући у виду наведене претпоставке, посредством односа са јавношћу послови субјекти у социјалној држави остварују три основна циља: 1. стварање мишљења; 2. подстичу јавност да мисли и 3. утврђују и јачају већ створена мишљења. Једна од најобухватнијих дефиниција наглашава да је public relations стална, двосмерна, стратешки вођена комуникација са интерним и екстерним циљем јавностима како би се постигла обострана корист.

36) др Дренка Вуковић, *Социјална сигурност и социјална правда*, Београд, 2005, стр. 24-25.

37) „Што заправо подразумева чињеницу да се из страначких труба и тромбона и ДС и ДСС и Г17 могло чути да идућа влада има бити посвећена социјалној правди? То јест, да ли ово значи да је од 2000. наоვაмо у Србији владала социјална или друштвена неправда?“ (Алексеј Кишјухас, „Где се деде социјална правда“, *Данас*, 3. јул 2008, стр. 9)

38) Тодор Куљић, „Нестанак социјалне државе“, *Политика*, 6. јул 2008, стр. 13.

39) др Невен Цветићанин, „Време за социјалну државу“, *Данас*, 15. јул 2008, стр. 8.

4. (НЕО)ЛИБЕРАЛНА ДРЖАВА И МОДЕЛИ ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ

Неолиберализам је „заједнички назив“ за различите социјално-филозофске и привредно-политичке теорије/идеологије/концепције. Назив и појам води порекло од једне групе либерала који су предводили Фридрих Хајек (Friedrich Hayek), Вилхелм Ропке (Wilhelm Ropke), Валтер Ојкен (Walter Eucken). Они су на конференцији у Паризу 1938. развили тзв. неолибералну концепцију као савремену верзију класичне политичке економије чији су стубови: тржиште и појединац.

У Немачкој су представници неолиберализма груписани око тзв. „Фрајбуршке школе“. Њени представници су: Валтер Ојкен, Франц Бом (Franz Bohm), Ханс Гросман-Дерт (Hans Grossmann-Doerth) и Леонард Микш (Leonhard Miksch). Овај правац тумачи неолиберализам као средњи пут између социјализма и капитализма. У Енглеској неолиберализму припада „Лондонска школа економије“ са Едвином Кананом (Edwin Cannan). „Чикашка школа“ (у САД) са Франком Најтом (Frank Knight) и Милтоном Фридманом (Milton Friedman) изразити је представник неолиберализма. Они се залажу за слободно тржиште и стабилан приватни сектор. Као факторе дестабилизације означавају државну политику новца, кредита и пореза. Либерализам аустријске провенијенције предводе Лудвиг фон Мизес (Ludwig von Mises) и Фридрих Аугуст фон Хајек (Friedrich August von Hayek) и он има обележја „класичног либерализма“ (sh.wikipedia... Neoliberalismus).⁴⁰⁾

Општи оквир (нео)либерализма доктрине показују да неолиберали настоје да реafirмишу изворне вредности грађанске идеологије у погледу несметане слободе приватног капиталистичког предузетништва, слободе приватно-капиталистичког власништва и иницијативе, док неоконзервативци настоје да превазиђу културну и духовну кризу вредности и да оснаже, пре свега, систем културно-духовне буржоаске мотивације и легитимације, реafirмишући традиционалну грађанску етику рада и стицања, религијске и патријархалне вредности, ауторитет и хијерархију и слично. Неоконзервативци желе даљу експанзију капитализма, али без модернизма, односно без свих оних духовних и културних иновација које та експанзија нужно носи са собом и које ремете традиционални живот грађанске породице и културе. И још нешто. Неоконзервативци би желели капитализам који се развија али, без еманципа-

40) Радивој Степанов, *Увод у политику и политички систем*, Нови Сад, 2008, стр. 113-114.

торских тежњи и већ постојећих зачетака еманципаторских пракси, чији су носилац радничка класа и нови друштвени покрети, а које омогућава постојећи систем буржоаске парламентарне демократије.⁴¹⁾

Кејнс је својом а) макроекономском анализом, б) краткорочним прогнозама, в) прилагођавањем производа а не цена на променљиве економске услове и схватањем, г) да је могућа равнотежа привреде на нивоу „равнотежне незапослености“, допринео „промени постојеће парадигме о функционисању тржишних привреда. Нова парадигма представља схватање да конкурентске силе тржишта нису способне да привреду доведу до стања пуне запослености без одређене улоге владе (државе). Ова нова парадигма биће теоријска основа, током следећих деценија, многих економиста који ће формирати правац познат као кејнзијанизам. У међувремену с Кејнсом се десило исто оно што се догодило Рикарду, Марксу, Валрасу и Маршалу: био је интерпретиран, поново тумачен, стандардизован, поједностављен, сведен на дијаграме и алтернативне математичке моделе.⁴²⁾

Доктрине интерпретиране Кејнсовим идејама развијале су се током следеће три деценије у оквиру кејнзијанског правца. Основне карактеристике овог правца су: а) да ефективна тражња одређује ниво друштвеног производа, б) да су тржишта несавршена и да се не „чисте“ путем цена и в) да је политика управљања тражњом неопходна за постизање пуне запослености. Доминантна улога у оквиру кејнзијанизма припада тзв. неокласичној синтези, која представља синтезу између постмаршалјанске макроекономске и кејнзијанске макроекономске анализе. У основи неокласичне синтезе је теорија одређивања равнотежног националног дохотка.

Са појавом и развојем монетаризма, сматра др Катарина Станковић, започео је тзв. процес оживљавања либерализма и неокласицизма, односно остварење алтернативе кејнзијанској теорији и политици.

За (нео)либерални модел корпоративних комуникација важне су идеје Милтона Фридмана (рођен 1912.) професора Универзитета у Чикагу, који је наставио традицију Чикашке школе карактеристичне по очувању и даљој надоградњи квантитативне теорије новца. Уз Johna Maynarda Keynesa, Friedman је несумњиво

41) др Слободанка Недовић, *Држава благостања: идеје и политика*, Београд, 2005, стр. 233-235; Наведено према: др Драган Суботић, *Корпоративна пословна политика и економски систем Србије – интеракција политике и економије*, књ. 4, Београд, 2009, стр. 347.

42) Катарина Станковић, *Економске доктрине*, Крагујевац, 2009, стр. 246.

најзначајнији и најутицајнији макроекономиста 20. века. Током 60-тих година прошлог века Friedman је са својим сарадником Mieselmanом доказао да је монетаристички модел привреде био бољи у предвиђању привредних кретања у САД за 1961. од кејнзијанског модела. Трећи велики напад на Кејнзијанизам уследио је 1967. када је Фридман постао председник Америчке економске асоцијације. Том приликом обзнанио је чувени рад *The Role of Monetary Policy* у коме је оспорио кејнзијански концепт дугорочне Phillipsove криве тј. ефикасности економске политике у дугом року. Тај рад увео је концепт природне стопе незапослености (NRU) аналоган Wicksellovom концепту природне каматне стопе. Фридманов рад долази од адаптивних инфлационих очекивања, што омогућава дистинкцију дугог и кратког рока и доказује неефикасност активистичке економске политике у дугом року. У свом предавању 1970. на Лондонском универзитету *The Counter-Revolution in Monetary Theory* и формално истиче позицију Монетаризма у односу на Кејнзијанизам, чиме почиње период интелектуалне доминације Монетаризма. Нобелову награду за економију добио је 1976. године и та чињеница представља завршно признање Фридмену и монетаристичкој школи. У образложењу Нобеловог комитета стоји: награда се додељује за допринос монетаристичкој теорији и стабилизационој економској политици. Своју идеолошку позицију доследног заступника идеје људске слободе и слободе економске активности изразио је у књизи *Capitalism and Freedom* из 1962.⁴³⁾ како даље наводи Миомир Јакшић. Основна начела за која се залагао током читавог свог интелектуалног и практичног рада могу се сажети у следеће: 1. Влада треба да буде ограничена; њена улога мора да се сведе на заштиту унутрашње и спољашње безбедности, заштиту закона, уговора приватне својине и конкурентског тржишта; 2. Моћ владе треба да буде дисперзована и децентрализована, јер искуство показује да влада која има превелику моћ може да чини и лоша, а не само добра дела; 3. Економске слободе, конкурентско тржиште и приватна својина су предуслови политичке слободе; 4. Smithova „невидљива рука“ ефикаснија је од државне интервенције; држава треба да промовише приватни интерес и индивидуалне вредности и преференције; 5. Прекомерна државна интервенција, пренаглашена фискална политика, и значајна социјална помоћ сиромашнима, контрапродуктивни су, јер слабе приватну иницијативу и доводе до неоптималне алокације ограничених ресурса. 6. Приватни сектор је по природи стабилан, а влада треба да контролише понуду новца и да се у економској политици определи за чврста пра-

43) Миомир Јакшић, *Савремена макроекономска мисао*, Београд, 2001, стр. 52-53.

вила. У позним годинама свог живота и стваралаштва Фридман је написао серију радова о борби против инфлације и улози стабилизујуће монетарне политике, упорно нападајући Федералне резерве САД и њихову политику честих флукуација новчане масе. Током периода транзиције почетком 90-тих година био је саветник неких балтичких влада у вези са трансформацијом централно-планских привреда у тржишне привреде.

У том смеру ваља поменути да за нео(либерални) и концепт социјалне државе коме одговара функционалан модел односа с јавношћу, чиме се формира јавно мњење, интересантне су поред функција социјалне државе и различити религијски погледи на ову проблематику. Оне утичу како на циљну јавност којој се корпорација обраћа, тако и на суштину друштвено одговорног пословања. Тако, на пример, у Исламу не постоји институт камате (а доминира зекат, вакуфи, ...) а у хришћанству, посебно у православном предању подстиче се „концепт социјалне државе. У таквом систему, у области социјалних функција, црква је тежила да помаже и на допуњује делатност државе“.⁴⁴⁾ Католичко предање напротив, баштинећи наслеђе Августина о две државе (земаљској и небеској) заговара концепт према коме би све функције социјалне политике биле у домену Цркве, јер је Црква та која је спроводник и тумач Божије државе.⁴⁵⁾ Али, наводи овај аутор, „Католичка црква уводи корективе, којима, кроз стварање социјалног учења, настоји (и у доброј мери устава) да део обавеза из области социјалне политике пребаци на државу, предузетнике и цивилни сектор. На тај начин су функције социјалне политике у великом обиму постале и функције социјалне државе“.⁴⁶⁾

Исто тако, протестантски политички приступ „настоји да ограничи деловање државне на најосновније, минималне функције, тзв. државе-чуvara. Из те потребе јавила се и специфична протестантска архитектонска функција социјалне политике која негира њене државне појавне облике. Овде се ради о функцијама социјалне политике који су измештени у искључиву добровољну и невладину сферу тачно прецизираних и конкретних мера социјалне заштите“.⁴⁷⁾

У односу (нео)либералног и концепта социјалне државе, у светлу транзиције у Србији др Дубравка Стајић указује на полари-

44) Владан Станковић, „Функције социјалне државе у хришћанским политичким концептима“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2009, стр. 35.

45) Исто,

46) Исто, стр. 35.

47) Исто,

зацију ставова „између присталица неолибералне теорије и знатно неконхерентније групације критичара неолиберализма. ... За припаднике неолибералног дискурса мишљења и слободног деловања тржишних законитости, основни показатељ успеха транзиције је стварање амбијента за тржишно пословање економских субјеката, а по њиховој оцени, успех приватизације“.⁴⁸⁾ Овај став указује на могућу реализацију тзв. економског и политичког либерализма, посебно када је реч о друштвима у транзицији.

У релацији: идеја либерализма и популизма, истиче се да америчка либерална политичка доктрина „схвата политички плурализам као отворено бориште друштвених група и интереса, а у пракси прикривеног делују различите моћне групе (лобији, бирократија и друге групе).“⁴⁹⁾ Из ових неколико историјских примера јасно се види да „либерализам и демократија не само да нису компатибилни, већ и да су у великој мери *de facto* супротстављени. Све већи развој демократије, односно проширење утицаја „демократских институција“ заснованих на принципу гласања већине (или једногласности) рефлектују се на укидање и премошћавање либералних ограничавања јавном одлучивању“.⁵⁰⁾ Посматрајући са аспекта свих наведених критеријума захтева и цивилизацијских достигнућа, неки аутори тврде да је Србија данас „на почетку 21. века, удаљенија од принципа социјалне правде и солидарности и других етичких принципа, више него у многим претходним периодима своје историје. Више је жеља него могућности, више речи него дела“.⁵¹⁾

Односи с јавношћу у неолибералном концепту државе усмереном ка профитној економији, су делатност која је усмерена на више праваца: а) развија се посебан начин опхођења, комуницирања и контактирања са купцима, пословним партнерима, б) као и посебан однос опхођења међу запосленима унутар једне организације. Односи с јавношћу су посебна врста пословних активности, који се предузимају ради планираног и смишљеног комуницирања, успостављања и одржавања односа са околином, са циљем да се створи простор за позитиван публицитет организације, као и иступања против гласина и прича које се повремено јављају. Односи с

48) Дубравка Стајић, „Непостојање социјалног дијалога: преиспитивање демократских институција на крају приватизације“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2008, стр. 591.

49) Дубравка Стајић, „Друштвене и политичке претпоставке социјалне државе – могућности и ограничења у транзицији“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2009, стр. 15.

50) Александар Новаковић, „Либерализам и демократија“, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд, 2009, стр. 123.

51) Жарко Обрадовић, „Србија – држава социјалне правде (уставна начела и пракса)“, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2009, стр. 220.

јавношћу обухватају посебан облик контекста и односа према добављачима, конкурентима, финансијским институцијама, јавним службама, медијима. У последње време велика пажња поклања се медијима као посебном делу односа с јавношћу. Медији представљају канал комуницирања између организације и њених циљних група.⁵²⁾

Ако се посматра у односу на друге делове информационо-комуникационог система, сектор активности специјализован за односе с јавношћу бележи у последњих десетак година највећи раст. Америчко удружење за односе с јавношћу (PRSA) тврди, после своје годишње скупштине 2000. да једино ограничење за даљи развој ове просперитетне области јесте недовољан број људи који умеју да раде овај посао, јер тих послова има све више и све боље су плаћени.⁵³⁾ Особе које обављају овај посао, у данашње време су познате као стручњаци за односе с јавношћу. Приликом ангажовања стручњака за односе с јавношћу, клијенти захтевају од њих да им обезбеде јавну пажњу, односно публицитет. Публицитет је квалитет који нешто или некога чини видљивим, друштвено запаженим и важним, предметом о коме се мисли или говори.⁵⁴⁾ У том контексту јача и улога масовних медија.

Заступници агенција настоје да управо преко неког медија, који ужива одређени публицитет и поверење јавности, придобију највећи део јавне пажње у корист клијената који су их ангажовали. Познато је да се новинарство још од самих почетака „храни“ негативним публицитетом или једноставније речено предност се даје неочекиваним или драматичним појавама и догађајима. Уколико се медији на овај начин опходе према неким особама или организацијама (наравно, уколико постоји повод за то), тада такве особе или институције „зарађују“ негативан публицитет. Зато су ту стручњаци за односе с јавношћу који умеју врло вешто да мењају перцепције код људи. Агенције за односе са јавношћу свог клијента упознају о представи и мишљењу о њему, који већ постоје у јавности, а затим заједно са клијентом допуњују или мењају ту слику и преносе је јавности путем медија. Стручњаци за односе с јавношћу организују конференције за штампу, промоције, те различите скупове. Дакле, у зависности од начина на који освајају јавну пажњу, ствара се и кључна разлика између новинарства и професије односа с јавношћу.

52) Наведено према: др Драган Суботић, *Функције менаџмента људским ресурсима у јавној управи*, Београд, 2009, стр. 174.

53) М. Радојковић, Б. Стојковић, *Информационо комуникациони систем*, Београд, Клио, 2004, стр. 185.

54) Исто, стр. 186.

Можемо закључити да у пољу профитне, неолибералне пословне економије, односи с јавношћу подразумевају и укључују: 1) публицитет; 2) оглашавање; 3) односе са медијима; 4) маркетинг; 5) лобирање; 6) припрему комуникацијских пројеката; 7) интерно комуницирање; 8) кризно комуницирање; 9) уредничке задатке; 10) истраживање јавног мњења (у сарадњи с агенцијама за истраживање тржишта). Свакако, укључује и лобирање у двоструком виду: као систем краткорочног и дугорочног лобирања, односно, у „савременом свету се разликују две основне врсте техника лобирања: директно и индиректно лобирање“⁵⁵⁾ и обухвата остваривање утицаја у фази доношења одлука и тиче се односа према законодавним и извршним органима.⁵⁶⁾

Исто тако PR се може посматрати као: научна област, процес, професија, ситуација, проблем, функција управљања у предузећу и слично. Котлер посматра маркетинг као базичну пословну функцију која помаже свеукупном успеху компаније. Он проширује маркетинг микс елементе са „4П“ на „5П“ и то: производ, тржиште, цене, промоција, а нови елементи су подршка (Поњер) и односи са јавношћу (PR), а сви они доприносе реализацији циљева маркетинга.⁵⁷⁾ Тако проширени маркетинг концепт, предузеће користи, да у својој стратегији путем PR као технике, припреми простор за нова тржишта. PR се посматра и као елемент комуникационог микса исто онако како се схватају и пропаганда, лична продаја, унапређење продаје, публицитет и директни маркетинг. PR као менаџмент функција доприноси планирању и реализацији одлука предузећа везаних за наступе на тржишту, за комуницирање са јавношћу и помаже решавању кризних ситуација које захтевају брзу реакцију предузећа. Према томе, основни задаци PR као пословне функције су истраживање тржишта и информисање јавности.

Савремени PR се развио из подфункције маркетинга познате као публицитет, односно традиционалне услуге коју је имало издавање саопштења за штампу (press release) са циљем унапређивања везе предузећа са релевантним фактором окружења. Односе са јавношћу у савременим предузећима не могу обављати новинари, већ је за то неопходно далеко шире знање, образовање и искуство из маркетинга, менаџмента, психологије, комуникације, лингвистике и сродних дисциплина. Ове специфичне послове да-

55) Балша Каштелан „Улога и место закона о лобирању у политичком систему Србије“, *Српска политичка мисао*, бр. 3, Београд, 2010, стр. 142.

56) Исто, стр. 136.

57) Kotler P., *Principles of Modern Marketing*, Printice Hall International Inc., London, 2004, стр. 217.

нас обављају професионално школовани PR менаџери. Они се својим активностима у маркетинг комуницирању морају ослањати на прокламовану пословну политику, стратегију и тактике предузећа, како би се постигао синергијски ефекат у остваривању тржишних и пословних циљева предузећа. Како се у суштини остварени циљ PR активности огледа у креирању и одржавању пословног имиџа, односно позитивне слике, доброг гласа (goodwill – статуса) предузећа или производа (марке) у јавности, то је потребно да предузеће дефинише следећа основна опредељења.⁵⁸⁾

Делатност односа са јавношћу је нашла широку примену у свим значајним областима живота и рада као што су: индустрија, трговина, здравство, просвета, култура, државна управа, политичке институције, услужне делатности и слично. Према П. Котлеру неки до битних сегмената у делатности односа са јавношћу од значаја и за корпоративни модел државе, односно концепт јавних политика могу бити: а) односи са штампом (Press Relations), б) пласирање пригодних информација о специфичности производа или пројекта (Product Publicity), в) комуницирање фирме путем медија ради стварања позитивног имиџа (Corporate Communication), г) лобирање за интересе фирме (Lobbying), д) саветовање руководства предузећа (Consulting) и слично.

Функција PR се огледа у развијању посебних, особених корпоративних комуникацијских активности, које треба да омогуће да се одређена организација схвати и прихвати на јавној сцени, да се о њој креира позитивно мишљење, да се презентирају њени производи или услуге, чиме се доприноси повећању вредности организације, ствара јавна подршка и придобија наклоност потрошача и других циљних група корисника. У том настојању сагледавамо и односе с медијима као део односа с јавношћу и то је сталан процес праћења и анализе медијских садржаја и њиховог утицаја на за нас важне групе људи и јавно мњење уопште⁵⁹⁾

Међу стандардне облике реализације PR активности у (нео) либералној држави спадају: интервју, саопштење за штампу, организовања посебних догађаја, извештаји поводом значајних догађаја и јубилеја, пригодни облици медијског информисања јавности поводом успеха у раду, програми укључивања у јавне активности од општег интереса, извештаји о посети значајних људи и о активностима група познатих и утицајних људи у корист фирме (лоби-

58) Јосип Судар, *Промотивне активности*, Информатор, Загреб, 1994, стр. 147.

59) Драган Суботић, „Корпоративни односи с јавношћу и (де)регулација јавног сектора у Србији“, *Српска политичка мисао*, бр. 3, Београд, 2010, стр. 119.

рање, организовање промоција, студијска путовања, дистрибуција видео материјала, приређивање изложби, сајмова и других презентација, обелодањивање побољшаних периодичних извештаја о пословању, израда каталога, мапа визуелног идентитета, видео представљање фирме (журнала), интерних публикација и проспекта, разне PR-манифестације донаторског и спонзорског карактера и слично. Савремена теорија сврстава све PR активности у четири основне групе:⁶⁰⁾ 1) активности везане за публицитет (придогни извештаји штампе и других медија који доприносе подизању рејтинга фирме), 2) организовање посебних догађаја програмски и финансијски подржаних од фирме (мото-трке, ревијалне утакмице, културни догађаји...), 3) приређивање комерцијалних манифестација ради представљања програма и производа: демонстрација употребних својстава, давање обавештења уз омогућавање наручивања, односно уговарања и слично, 4) укључивање у јавне активности ради подржавања акција од опште користи као што су: еколошке акције, здравствена превенција, решавање комуналних проблема, одлагање последица елементарних непогода и других катастрофа.

Заправо, ово поређење два модела државе, истине у светлу односа с јавношћу показује значај корпоративних односа с јавношћу као могућем путу ка одговорној, корпоративној државној и друштвеној организацији, што се у времену економске кризе нашег добра показује као један од путева њеног скорашњег разрешења.

Dragan Subotic

CORPORATIVE PUBLIC RELATIONS IN INSTITUTIONS OF (NEO)LIBERAL AND SOCIAL STATE

Summary

In the paper author wrote on corporative public relations in institutions of (neo)liberal and social states, paying special attention to the notion, structure and functions within theoretical-methodological approach in, for example, the works of Jurgen Habermas, Luckman and other relevant authors in this field. In a dilemma regarding (neo)liberal and welfare state the author supports a social welfare state model, taking into account its all positive and negative consequences. Through an analysis of a model of corporative public relations, the author shows that essentially he supports the (neo) liberal state concept, in particular

60) Kotler Philip, *Principles of Modern Marketing*, Printice Hall Internationa Inc., London, 2004, str. 271.

the ideas of Milton Friedman and other proponents of the monetary school in business economy, politics and more broadly in whole society. The corporative public relations are indeed a socio-economic and political indicator of possible modern state model in 21st century which after all, considering globalization of the world law, economy and politics, is going to be based on innovations, knowledge and communications or information society. Therefore the corporative public relations in the state institutions are the indicator of a social, political and economic character of a society, especially in case of a transitional society.

Key Words: corporative public relations, state, (neo)liberal state, social welfare state, politics

ЛИТЕРАТУРА

- Радивој Степанов, *Увод у политику и политички систем*, Нови Сад, 2008.
- Економско-пословна енциклопедија*, Београд, 2003.
- Здравко Жеж, *Принципи демократске правне државе*, Бачки Петровац, 2004.
- Социолошки речник*, Београд, 2007.
- Јован Бабић, „Друштвена одговорност корпорације“, *Социолошки преглед*, бр. 2/2007.
- М. Печујлић, В. Милић, З. Видаковић, *Критичка теорија савременог друштва*, Београд, 1991.
- Слободанка Недовић, *Држава благостања: идеје и политика*, Београд, 2005.
- Вучина Васовић, *Савремене демократије*, Београд, 2007
- Чедомир Богићевић, *Право социјалне интеграције; Социјална држава; Индустриска демократија; Слобода рада*, Подгорица, 2004.
- Гордана Вукадиновић, Радивој Степанов, *Теорија права 1*, Петроварадин, 2001.
- Драган Суботић, Друштвено одговорно пословање и социјална држава, ...
- М. Матић, М. Подунавац, *Политички систем*, Београд, 1994.
- Драган Лакићевић, „Модел социјалне правде у учењу Фридриха фон Хајека“, *Метод и политика*, Београд, 2003.
- Вељко Дубљевић, “Филозофија права Јигрена Хабермаса“, *Правни живот*, бр. 4/2009.
- Јирген Хабермас, *Постметафизичко мишљење – филозофски чланци*, Београдски круг, Београд, 2002.
- Вељко Дубљевић, “Како тумачити Хабермасову критику Ролсове концепције правде“, *Правни живот*, бр. 14/2008.
- Коста Јосифидис, „Држава благостања или благостање у држави: агонија vs агресија“, *Социјални капитал и друштвена интеракција*, Нови Сад, 2006.
- Наталија Перишић, „Европски социјални модели“, *Социјална мисао*, 1/2008.
- Дренка Вуковић, *Социјална сигурност и социјална правда*, Београд, 2005.
- Тодор Куљић, „Нестанак социјалне државе“, *Политика*, 6. јул 2008.

- Невен Цветићанин, „Време за социјалну државу“, *Данас*, 15. јул 2008.
- Борис Лабудовић, „Теорија односа с јавностима“, СМ, бр. 9/2008.
- Драган Суботић, *Пословна етика и вештине комуницирања*, Београд, 2007.
- Драган Суботић, др Живојин Ђурић, *Политика и мултимедијална етика*, Београд, 2008.
- Радивој Степанов, *Увод у политику и политички систем*, Нови Сад, 2008.
- Драган Суботић, *Корпоративна пословна политика и економски систем Србије – интеракција политике и економије*, књ. 4, Београд, 2009.
- Катарина Станковић, *Економске доктрине*, Крагујевац, 2009.
- Миомир Јакшић, *Савремена макроекономска мисао*, Београд, 2001.
- Дубравка Стајић, „Непостојање социјалног дијалога: преиспитивање демократских институција на крају приватизације“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2008.
- Дубравка Стајић, „Друштвене и политичке претпоставке социјалне државе – могућности и ограничења у транзицији“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2009.
- Александар Новаковић, „Либерализам и демократија“, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд, 2009.
- Жарко Обрадовић, „Србија – држава социјалне правде (уставна начела и пракса)“, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2009.
- М. Радојковић, Б. Стојковић, *Информационо комуникациони систем*, Београд, Клио, 2004.
- Philip Kotler, *Principles of Modern Marketing*, Printice Hall International Inc., London, 2004.
- Јосип Судар, *Промотивне активности*, Информатор, Загреб, 1994.

Abstract

In contemporary meaning of the word, a social state (welfare state) implies a “state project” with inter-connected state institutions, legislation, political decisions and social actions aimed at favoring, protecting and developing a standard of living of majority of the citizens of the state, including not only the citizens who make their living as some employees, but also some individuals and groups (disabled persons and others) who are not capable of satisfying their living needs independently and so consequently are prone to live bellow the minimum standard of living. Sociological view on the welfare state insists on presenting a model of organization of contemporary capitalistic societies with three following characteristics: 1) a mixed economy based on Keynesian politics, 2) a pluralistic (mass) democracy and 3) a highly developed system of social security. Theoretical conceptions of “the welfare state” derive from two intellectual sources. Firstly, these conceptions are the ideas of democratic socialism, European social democracy, in particular “the Fabians”, the intellectual thought of the Labour Party of England. Their starting point is a contestation of central idea of economic liberal-

ism and a belief that the market that is left adrift inevitably sinks into crisis. The exit out of the crisis, as well as economic recovery and new development of economy are possible only through an intervention of the community – the state. The other one and no less powerful guiding idea presents an aspiring for greater social justice and equality and a certain measure of social welfare for all social classes. A healthy society cannot be achieved without that dimension and nor real freedom, social peace and stable democracy. For “the Fabians” the state is a supra-social class organization that fulfills the needs of a whole society. Third notion that is significant for this research is the notion of social justice, which is most often equaled with distributive justice and is related to allocation of benefits and burdens in whole society in sense of their deriving from some most important institutions in society. Social justice is related to the issue of regulation of incomes and profits (in case that there is some profit), protection of individuals’ rights through legal system, allocation of apartments, health services, social welfare, opportunities for education and skills attainment, recreation and similar. In this sense also the public relation models are created and they represent a process of a subject’s (an organization or individual’s) interest in influencing the public opinion. Taking into account the abovementioned postulations, with the help of the public relations activities of the subjects in the welfare states are aimed at fulfilling three basic objectives: 1) creation of opinions, 2) encouragement for the public to think and 3) forming and strengthening of the already created opinions. One of the most comprehensive definitions is the one that underlines that the public relations are a permanent two way strategically led communication with internal and external objectives of the public for purpose of gaining of mutual benefit. In fact, this comparison of two models of the state in case of the field of public relations shows off significance of corporative public relations that could be as well a possible direction for creation of a responsible corporative state and social organization that in the times of contemporary economic crisis might be one of solutions for its imminent resolve.

